

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

ІСТОРІЯ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра за
освітньою програмою «Образотворче мистецтво»,
спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2020

Історія декоративно-прикладного мистецтва: Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: С. В. Оляніна. – Електронні текстові дані (1 файл: 1 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. – 52 с.

Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 5 від 14.01.2021 р.)

за поданням Вченої ради Вченої ради ВПІ (протокол № 4 від 28.12.2020 р.)

Електронне мережне навчальне видання

ІСТОРІЯ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Укладач: *Оляніна Світлана Валеріївна*, д. мистецтвознавства, доц.

Відповідальний редактор: *Коренюк Ю.О.*, к. мистецтвознавства, доцент.

Рецензент: *Юдкін І.М.*, д. мистецтвознавства, провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України.

Навчальний посібник відповідає навчальній програмі дисципліни «Історія декоративно-прикладного мистецтва» спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» освітньої програми «Образотворче мистецтво» підготовки студентів Видавничо-поліграфічного інституту. Подано конспект лекцій до тем, які вивчаються протягом курсу. В посібнику викладений матеріал про основні види декоративного мистецтва: гончарство, художню обробку металу, скла, ювелірне мистецтво, різьблення по дереву, кістці, ткацтво, килимарство, особливості їх розвитку в різні історичні періоди в країнах Європи, Америки, Близького та Дальнього Сходу.

Для студентів ВПІ КПІ ім. Ігоря Сікорського спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЛЕКЦІЯ 1. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ І БЛИЗЬКОГО СХОДУ	6
ЛЕКЦІЯ 2. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ДОБИ АНТИЧНОСТІ	11
ЛЕКЦІЯ 3. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ДОКОЛУМБОВОЇ АМЕРИКИ	17
ЛЕКЦІЯ 4. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВА СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ, ЯПОНІЇ, ІНДІЇ	22
ЛЕКЦІЯ 5. РАННЬОХРИСТИЯНСЬКЕ ТА КОПТСЬКЕ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО, ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ВІЗАНТІЇ	30
ЛЕКЦІЯ 6. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ	33
ЛЕКЦІЯ 7. ІСЛАМСЬКЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ...	37
ЛЕКЦІЯ 8. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ДОБИ РЕНЕСАНСУ, БАРОКО	40
ЛЕКЦІЯ 9. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	49
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	52

ПЕРЕДМОВА

«Історія декоративно-прикладного мистецтва» належить до нормативних компонентів освітньої програми за спеціальністю 023 образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, напряму підготовки 02 культура і мистецтво. Курс складається з лекції, практичних занять та самостійної роботи студентів.

Опанування знань з історії декоративно-прикладного мистецтва є неодмінною умовою фахової підготовки художників-графіків. В процесі опанування матеріалу курсу студент повинен ознайомитися з характерними рисами та етапами розвитку декоративно-прикладного мистецтва в країнах Європи, Америки, Близького та Дальнього Сходу, навчитися визначати основні засоби художньої виразності, що застосовуються в декоративно-прикладному мистецтві і вміти ідентифікувати предмети декоративно-прикладного мистецтва за основними регіонами походження та мистецькими стилями.

Знання, які студенти отримають, вивчаючи «Історію декоративно-прикладного мистецтва» можуть успішно використовуватись в процесі підготовки курсової та дипломної роботи, науково-дослідницькій роботі, подальшій професійній діяльності в сфері художнього оформлення друкованої продукції, ілюстрування книжкових видань.

На практичних заняттях, які проводяться у формі дискусії навколо попередньо вивченої теми, до якої студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаного завдання. Практичні заняття проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Специфікою підготовки до практичних занять є самостійне вивчення студентами додаткової літератури, поглиблене ознайомлення з темою, підготовка презентації, що розкриває суть проблемного питання, відповідний аналіз і відбір інформації для формулювання повідомлення, виступ з доповідями, рецензування, доповнення, обговорення наукових питань під керівництвом викладача.

ЛЕКЦІЯ 1. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ І БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Давній Єгипет. Для єгипетського мистецтва характерна єдність стилю протягом усіх трьох тисячоліть існування давньоєгипетської цивілізації. Це, серед іншого, пов'язано з тим, що Єгипет зберігав свою державність. Твори єгипетського декоративного мистецтва завдяки оригінальності стилю, високій якості виробів, а також великим об'ємам торгівлі справляли помітний вплив на мистецтво інших країн.

Розпочинати огляд давньоєгипетського декоративного мистецтва слід з виробів з каменю. Камінь мав провідне значення в єгипетському мистецтві, оскільки постійним джерелом його різноманітних порід була Аравійська пустеля, уздовж якої витягнутий родючий оазис долини Нили. Найраніші зразки прикладного мистецтва вироблені з каменю належать що до династичного періоду (кінець 5 тис. – поч. 3 тис. до н.е.) і представлені передусім різноманітними за формою посудинами і палетками.

Кам'яні посудини вражають якістю обробки матеріалу і мають різноманітну форму: конічну, циліндричну, кулеподібну та ін. Матеріалом для них був базальт, гранодіорит, вапняк, алебастр та інші види каменю. Однак загальною є тенденція у виборі матеріалу, чим твердіша порода каменю – тим давніше посудина. Посудини з твердих матеріалів позбавлені будь якого декору, їх художня цінність визначається досконалістю форми і красою каменю. Пізні посудини з камені, наприклад чаша у формі лотоса з гробниці фараона Тутанхамона (1333-1323 до н. е.), виконана з алебастру – відносно м'якої породи, що дозволило змодельовати елегантну, вишукану форму.

Палетки – тонкі кам'яні плитки, які у Давньому Єгипті використовувалися для розтирання фарб, також виготовлялися з різних порід каменю, але найчастіше з шиферу. Найдавніші мали форму тварини: черепахи, слона, риби. З часом зооморфні форми зникають, палетки отримують геометризовані форми, які наближуються до овалу або

трикутника, як наприклад відома «Палетка фараона Нармера», створена біля 3000 до н. е. Вона презентує новий підхід до виконання палеток: в центрі вирізане незначне заглиблення (чашу) з бортиком для розведення фарб, вся поверхня з обох боків прикрашена рельєфом. Серед мотивів могли бути тварини, або люди, і навіть важливі історичні події, як у випадку палетки Нармера, яка презентує символічне зображення підкорення Нижнього Єгипту.

Керамічні вироби Давнього Єгипту вироблялися у двох виглядах: глиняні та фаянсові. Гончарне коло використовується в Єгипті приблизно з 3200 р. до н.е. Глиняний посуд, який виробляється в той час, має найрізноманітніші форми і розписується тваринами, людськими постатями, човнами, геометричними мотивами. У подальшому глиняний посуд використовується для суто утилітарних потреб. Цей вид виробів витісняється фаянсом. Блакитний, бірюзовий фаянс використовується з часів III династії (бл. 2500 р. до н.е.) як облицювальна плитка. Окрім того протягом усіх періодів єгипетського мистецтва з фаянсу виконують намиста, канопи, статуетки для поховань, а також флакони для пахощів, чаші і кубки. Основними кольорами скляної поливи залишався блакитний (синій) і зелений кольори, але трапляються червоні, чорні, коричневі вироби, білі і жовті кольори поливи були рідкісними.

Вироби зі скла – одне з досягнень єгипетського декоративного мистецтва. З нього виготовлялися намиста ще з часів I династії (3000–2700 р. до н. е.), але розквіт збігається з періодом Нового царства. Серед скляних виробів є різноманітні флакони для пахощів, підвіски для намист, гральні фішки. Їх особливістю було декорування різнокольоровими скляними нитками, з яких формували узор з зигзагів.

У ювелірній справі єгиптяни досягнули надзвичайної майстерності. Золота було багато в пустелях південних та південно-східних районів Єгипту. Воно рідко було чистим і містило різну кількість срібла, що надавало йому блідо-жовтого кольору. Ще в додинастичний період золото високо

цінувалось єгиптянами і його використовували для створення цінних ювелірних виробів: з нього виготовляли незліченні намиста, сережки, кільця та браслети, які носили як чоловіки, так і жінки. Його також використовували для нагородження заслужених державних службовців, які зазвичай отримували від фараона коштовні намиста. Золото нагадувало блиск сонця і єгиптяни порівнювали його з плоттю богів, що забезпечила вічність, а отже, золото займало важливе місце у поховальних обрядах. Мумії найбагатших людей були оздоблені золотою маскою, футлярами для пальців, сандаліями та іншими золотими оберегами для входження в потойбічний світ.

Високохудожні речі з єгипетських гробниць відомі вже від часу I династії. Єгиптяни застосовували різні золотарські техніки: виплавку, листя золота, лиття, кування, зварювання та пайку. Крім того, для декоративних цілей також використовувались гравірування, тиснення, позолота, філігрань та грануляція. Особливо розкішними виробами були царські браслети, діадеми та нагрудні прикраси – пекторалі. Діадеми виконувалися як обручі, оздоблені квітковими розетками, а передня частина яких прикрашалася зображеннями двох богинь Нехбет (гриф) та Ваджет (кобра). Пекторалі також містили зображення богів, наприклад, пектораль у вигляді грифа та пектораль «Сонце, що сходить» з гробниці Тутанхомона. Останню формують три скарабеї що сидять на з ремінцях з інкрустованих бляшок з уреями, виготовлених із золота, лазурита, сердоліку та інших напівкоштовних каменів.

До дерев'яних єгипетських виробів належить передусім меблі і деякі предмети туалету. Давні єгиптяни виробляли стільці, крісла з підлокітниками, ліжка, низькі столики, скрині, футляри для предметів туалету, зокрема дзеркал. Якщо меблі мали ніжки, то вони мали зооморфної форми, найчастіше вони імітували лапи лева, іноді ноги бика. Царські меблі інкрустовали слоновою кісткою, покривали пластинами срібла та золота, різнокольоровими емаллями, напівдорогоцінними каменями. Меблі виконувалися з цінних порід дерева: кедру, кипарису, ебенового дерева.

Серед найбільш чудових артефактів – красиві дерев'яні косметичні ложки, вирізані в рельєфі або як круга скульптура, які презентують молодих жінок, що виконують різні дії, такі як плавання, збирання квітів і т.п.

Тканини відігравали важливу роль в єгипетській цивілізації, проте повністю збережених предметів одягу збереглося мало. Володіти великим гардеробом було знаком багатства. Льон був основним матеріалом у Єгипті часів фараонів, але вовна також не була не рідкістю; шовк і бавовна з'явилися пізніше. Одяг був одним із основних приношень мертвим та богам. Якість матеріалів різнилася - від грубої тканини до найтоншого мусліну.

Декоративне мистецтво Близького Сходу. Близькосхідна розписна кераміка V тис. до нашої ери та початку IV тис. до нашої ери характеризується якістю виконання та різноманітністю форм. Оскільки гончарний круг ще не був винайдений, посудини виготовляли вручну. Посуд розписували темно-коричневими фарбами. Малюнки, якими вони були прикрашені, поєднували геометричні візерунки з елементами, отриманими з місцевого середовища: найкрасивіші зразки містять зображення тварин: кози, лева, пантери та леопарда. Однак тварини та рослини були настільки сильно стилізовані, що їх було важко ідентифікувати. Кожний з цих мотивів повторювався в розписі посудини кілька разів, оскільки у мистецтві цього періоду ритмічне повторення мало перевагу над розповідними циклами.

Вироби з каменю не поширені в декоративному мистецтві Близького сходу, оскільки запаси цього матеріалу там незначні. Починаючи з доісторичної доби протягом кількох десятиліть надзвичайно поширеними були печатки-амулет, циліндричні печатки-штампи з мармуру, вапняку та інших порід каменю. На циліндричних печатках, які з'явилися в добу Урука в

IV тисячоліття до нашої ери і вироблялися в у період всієї шумерської культури. На циліндрах зустрічаються геометричні мотиви: хрест, ромб, тваринні мотиви, епізоди з міфології, зображення шанування богів, побутові сцени.

З каменю виточувалися посудини різних форм, переважно з білуватого і сірого кальциту, однак вони поступалися якістю подібним єгипетським виробам. До рідкісних за майстерністю виконання кам'яних посудин належить 1,5 м алебастровий кубок із зображенням культових сцен з Урука, близько 3000 тис. до н. е.

Високої майстерності шумери досягли в мозаїці. Найкращими зразками є так звані «штандарти» – видовжені прямокутні пластини, прикрашені мозаїчними зображеннями. Найвідоміший з них – «Штандарт» з Ура, 2500 ст. до н. е. прикрашений з чотирьох сторін інкрустованими мозаїчними сценами тріумфу, зробленими з мушлі, червоного вапняку та лазуритів, встановлених у бітумі. На одній стороні зображено сцену війни; шумерська армія з колісними возами та піхотою рушають на ворога; в'язнів приводять до царя, якого супроводжують охоронці і за ним чекає колісниця. На звороті показано, що люди приносять тварин, риб, можливо, як здобич чи данину; вгорі також зображені сцени бенкету.

Про ювелірне мистецтво давньої Месопотамії відомо завдяки знайденими не пограбованими царським гробницям Ура, які виявили скарбницями, які можна порівняти з гробницею Тутанхомона. Там була знайдена золота голова бика з бородою і холкою з лазуриту, яка увінчувала дерев'яну арфу а також статуетка кози, що стоїть проти куща, шукаючи їжі. Обидва предмети виконані близько 2600–2400 рр. до н.е. Окрім того в гробницях знаходилося чимало кубків і чаш прикрашених каннелюрами. Однак найголовнішою знахідкою є комплекти прикрас королеви Пу-Абі і її служниць. Їх ювелірні прикраси склалися з діадем, що імітували листя верби та бука, золотих з інкрустаціями гребенів, масивних сережок у формі півмісяця, намист з лазуриту, сердоліку та золотих елементів. Тут слід згадати і незвичний шолом правителя Мескаламдуга, який виконаний з електра як перука: в ньому чеканкою відтворена зачіска і навіть вуха.

З бронзи в Месопотамії виконували високохудожні елементи кінської зброї у вигляді парних стилізованих тварин, ритуальні сокири, мечі, мотивні шпильки, різноманітні посудини.

Меблі і текстиль не збереглися, однак їх зображення свідчать, що в стільці, табуретки і столики мали ніжки у вигляді звіриних лап, а одяг був різноманітним і прикрашений орнаментами.

ЛЕКЦІЯ 2. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ДОБИ АНТИЧНОСТІ

Егейська культура. Егейський світ, до якого входять культури Криту, Кікладу і Мікен, надзвичайно багатий на твори мистецтва, особливо, якщо врахувати обмеженість його території та, ймовірно, нечисленність населення.

Крит, подібно до Єгипту, залишив багато посудин з мармуру, алебастру, вапняку, серпентину та ін. Вони мали вишукану форму, іноді вкриті рельєфним декором. З каменю виготовлялися ритони у вигляді голови бика, які доповнювалися золоченими рогами, очі інкрустували гірським кришталем.

Егейська кераміка ранньомінойського часу (3000 – 2100) починається з посудин прикрашених лінійним орнаментом. У середньомінойський період (між 2100–1600 рр.) з'являються рослинні мотиви. Стиль розписів кераміки цього часу отримав назву "Камарес" від поселення Камарес на схилі гори Іда, в печері поблизу якого в XIX ст. були знайдені найбільш яскраві зразки середньомінойської кераміки.

Вази стилю Камарес характерні світлим поліхромним розписом, що наносився по темній поверхні. Ці вироби міцно пов'язані з керамікою попереднього ранньомінойського періоду, в кінці якого на Криті повсюдно почали використовуватися гончарне коло. Воно дозволило істотно поліпшити техніку виготовлення глиняного посуду.

Основними мотивами розпису були рослини, морська фауна (наутілузи, восьминоги), а також мотив спіралі. Виражає нескінченна

різноманітність форм посудин, деякі з яких прикрашені не тільки розписом, а й ліпленими об'ємними елементами, як, наприклад кратер з ліліями зі Старого палацу в Фесті.

Обробка дорогоцінних металів – одна з вершин критського мистецтва. Прикраси високої художньої якості відомі від середньомінойського періоду. Критським майстрам цього часу були відомі такі складні техніки, як зернь і філігрань, - про це свідчить підвіска з фігурок двох симетричних бджіл, що тримають в лапах медовий стільник. На Криті виготовлялися персні-печатки з міфічними сюжетами, золотий посуд прикрашений чеканним спіральним орнаментом. Ці предмети були предметом експорту і їх було чимало в царських гробницях Мікен. В Микенах виготовлялися відомі золоті поховальні маски і диски з чеканним орнаментом для прикрашення одягу.

Греція. Після падіння мікенських палаців бл. 1100 р. до н.е. настали «темні століття» – доба занепаду економічного та культурного життя, коли була навіть забута писемність. Три століття Греція збирала сили для створення нової культури, творча міць якої проявилася в IX-VIII ст. до н.е. У 1877 році видатний німецький антикознавець Олександр Конце назвав цю епоху Геометричний період – за схематичні, умовні форми її мистецтва, заснованого на лінійці і циркулі. Найбільше від того періоду збереглося кераміки, що пояснюється надзвичайним її поширенням і використанням. Вироби створювалися на гончарному колі, декорувалися чорним лаком. До найвідоміших предметів того часу належать поховальні кратери (наприклад, Діпілонська амфора VIII ст. до н. е.), розписані геометричними фризами.

Наприкінці VIII ст. геометричний стиль занепадає, майстри VII ст. до н. е. починали рясно вводити в свої композиції орнаментальні і рослинні (нерідко близькі східним) мотиви, тому стиль ваз цього часу називають орієнталізуючим.

Еллінська кераміка досягає розквіту в VIII – V ст. до н. е. Керамічні вироби слугували для повсякденних потреб: домашній посуд, тара для перевезення і зберігання рідин, чаші для пиття, бутлі для масла, флакони для

пахощів або мазей; застосовувалася вона і для культових потреб: вази для жертовних пиятик, посудини для церемоній одруження, похоронні урни.

Існували два основних види техніки вазопису, що змінили один одного: чернофігурний стиль (ствердився в VI ст.), де розпис проводилася чорним по червоному фону глини, і червонофігурний (ствердився наприкінці VI ст.), де фон забарвлювався чорним, а незафарбована глина утворювала декор. Біла фарба вживалася рідко, ще рідше зустрічаються інші кольори. Деякі посудини з червоної глини пофарбовані чорним лаком і не мають ніякого візерунка, ні живописного, ні гравірованого.

Форми грецької кераміки надзвичайно різноманітні. Найчастіше зустрічаються близько двадцяти видів, а всього налічується більше 350 видів. Згадаємо також фігурні вази в формі людей і тварин, наприклад у формі жіночої голови, італійські вази в формі дельфіна, в формі собачої голови, у вигляді оленя.

У вазописі знайшли відображення всі сторони життя греків, серед мотивів переважали зображення людей. На керамічних виробах представлені житлові кімнати, меблі, господарське начиння, праця чоловіків, їх відпочинок та ігри, роботу жінок, картинки виховання дітей, битви, фігури воїнів, похоронні обряди. Поряд зі сценами повсякденного життя трапляються сюжети з епічної поезії (Іліади і Одиссеї), лірики (Сафо і Анакреон), комедій; зображення будівель, статуй, фресок, сценки гри на музичних інструментах, танці: міфологічні та ритуальні сцени.

Про мистецтво художнього скла в античній Греції відомо дуже мало. Ми знаємо, що майстерні з виробництва скла існували в Греції в епоху еллінізму, в III в. до н. е. Головним центром виробництва скляних виробів була Александрія, форма посудин повторювала лінії гончарних виробів.

Незважаючи на бідність надр Греції, ювелірна справа досягла там великого розквіту. Золото завжди високо цінувалося, і греки, не маючи власних родовищ, добували його шляхом обміну на інші товари. Мистецтво обробки дорогоцінних металів, особливо процвітало в епоху еллінізму,

створило видатні твори. В IV ст. до н. е. з ростом багатства країни зростає і кількість ювелірних виробів, які відрізняються тонкістю роботи. Грецькі майстри застосовують різноманітну техніку: ковку, чеканку, лиття, паяння, часто використовують зернь. Багаті царські поховання залишили прекрасні твори мистецтва: намиста, браслети, сережки, персні, підвіски та інші прикраси. Жіночі прикраси мало еволюціонували. З часів Гомера носили браслети, зазвичай у вигляді звивистої змії, шпильки для волосся, ланцюжки, намиста з золота і електрона і золоті шийні ланцюги, сережки у формі диска і підвіски або падаючої краплі. Їх носили і в IV ст., але їх форма і обробка стали досконалішими. Відносно пізно з'явилися обручки, які з часом перетворилися на персні, прикрашені дорогоцінними каменями.

З не дорогоцінних металів найбільш поширеною була бронза. З неї виготовляли дзеркала, посудини, меблі. До найвідоміших предметів належить бронзовий кратер з Вікса – найбільша металева посудина, що дійшла від античності (1,64 м заввишки, 1,27 м у діаметрі). Ручки посудин (гідрій і кратерів) мали скульптурно оформлені, часто зображенням Горгони. Дзеркала склалися з диску на фігурній руці, яка часто представляла богиню Афродіту.

Виробів з дерева, передусім меблів, майже не збереглося. Про форму мгрецьких меблів можна дізнатися з образотворчого мистецтва: виготовлялися стільці, табурети, лавки, столи прямокутні на чотирьох ніжках, а круглі – на трьох, скрині, ліжка, шафи з дверцятами. Ніжки меблів були або прямокутними, або у формі лап тварин.

Тканини виготовляли з льону і вовни, їх фарбували в пурпур, зелений, червоний, фіолетовий, жовтий. Одяг прикрашали витканим орнаментом або гаптуванням.

Етруски. Кераміка етрусків представлена передусім поховальними урнами. Покришки цих урн часто представляли собою стилізований портрет померлого. Цікаві посудини етрусків виконані в техніці «буккеро» – закопчені до чорноти, гравіровані або прикрашені ліпленням декором.

Ювелірні вироби етрусків належать до найкращих творів античного мистецтва. В похованнях знайдені надзвичайно складні і, водночас, легкі та різноманітні вироби: фібули шпильки, пряжки, стрічки для волосся, сережки, кільця, намиста, браслети, пластинки на одяг, булли (порожністі підвіски-амулети). Етруски володіли усіма прийомами ювелірної справи: ковкою, чеканкою, гравіруванням, технікою зерні та філігранню.

В обробці бронзи етруски також досягли віртуозності. Найвідомішим прикладом чого є колісниця інкрустована слоновою кісткою. З бронзи виготовлялися триножки, підсвічники. Дзеркала мали ручку, а зворотна сторона диску покривалася гравіюванням.

Рим. Для римського мистецтва, яке сформувалося під потужним впливом грецького мистецтва, характерна пишність, що відбивала любов римлян до розкоші. Тому орнаментика деяких предметів надто багата, перевантажена оздобленням. До найбільш поширених орнаментальних мотивів римського мистецтва належать гірлянди, букранії, крилаті амури і грифони.

Окрім архітектурного декору, камінь використовувався для виготовлення поховальних урн, в добу імперії в моду входять вазы з напівдорогоцінних каменів (агат, сардонікс, порфір та інші), які прикрашались рельєфними композиціями. Римляни високо цінували твори гліптики: до нашого часу дійшло багато римських камей. Великим успіхом користувалася мозаїка, якою декорували стіни і підлогу.

Римська кераміка значно поступається грецькій. Основна відмінність між ними – римляни використовували переважно рельєфний декор. У цілому римська кераміка мала промисловий характер, здебільшого бура позбавлена будь-яких прикрас.

В античному Римі виробництво художнього скла досягло найвищого розквіту. Римляни надзвичайно розвинули і поширили це мистецтво. Їм належить честь винаходу техніки дуття, яка здійснила в цьому мистецтві повний переворот. Складувна трубка з'явилася вперше в I ст. до н. е., мабуть,

у сирійців. Рим і Александрія були центрами виробництва предметів розкоші зі скла. З винаходом дуття скляні вироби увійшли в повсякденний побут. Скло набуло прозорість і лише іноді мало синюватий або зеленуватий відтінок. Вироби вдувати в форму, що давало бездоганно правильний рельєфний декор. Застосування форм дозволяло виготовляти найрізноманітніші види посудин: в формі людської голови, мавпи, виноградного грона, птиці, риби. Часто вони декорувалися джгутом з скручених скляних ниток, іноді забарвлених.

Була відома також техніка мозаїчного скла, гравірування по склу, розпис, двошарове скло, що імітує каменю, найвідоміший зразок якого – прославлена Портлендська синя ваза з білими фігурами. Існувала й інша тонка техніка – позолочене скло. Справжніми шедеврами римського скла є діатрети – посудини зі скла переважно дзвоноподібної форми з подвійними стінками: тулуб посудини знаходиться всередині зовнішньої скляної ажурною «сітки» прорізної роботи.

Ювелірні вироби римлян не володіли вишуканістю. Поширеними були золоті персні прикрашені портретами, браслети зі зміями, що копіювали грецькі, сережки мали багато підвісок, щоб дзвеніти при ходьбі. Зі срібла виготовлявся столовий посуд, його прикрашали рельєфним декором: рослинними та анімалістичними мотивами, сюжетами з міфології.

З бронзи виготовляли посудини, форма яких часто запозичувалася з кераміки, відливали накладні декоративні елементи, якими прикрашали меблі, виконували світильники (канделябри) у вигляді стовбура дерева чи колони до якої кріпилися невеликі бронзові лампи. Цікавими є дрібні предмети: дверні ручки, ключі, дверні молотки, що прикрашалися скульптурними елементами.

Меблі римлян склалися з тих саме предметів, що й в греків та етрусків і копіювала їх форму. Нам відомі такі їх види: трон, стілець, табурет, складні стільці, ліжка, столи, скрині.

Римський одяг виконувався не тільки з льону і вовни, багаті патриціанки носили шовкові туніки, для яких імпортувалися китайські шовки з золотою каймою. Одяг прикрашали нашивками, гаптуванням.

ЛЕКЦІЯ 3. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ МИСТЕЦТВО ДОКОЛУМБОВОЇ АМЕРИКИ

У Стародавній Америці існувало кілька цивілізацій. Вкажемо носіїв основних культур цієї частини світу. До найдавніших належать ольмеки (а пізніше тотонакі), які мешкали на березі Мексиканської затоки починаючи, приблизно, з X ст. до нашої ери. Племена майя населяли Гватемалу і південно-східну Мексику. Їх культура поділяється на докласичну добу (2000 р. до н. е. — 250 р. н. е.), класичний період (250—900), коли вона досягла розквіту і посткласичний період з 900 до XVI ст. На високому плоскогір'ї Центральної Мексики змінювали одна одну культура Теотіуакан (з I ст. до н. е. до VIII ст.), потім тольтекі (від 900 до 1200 р.), а пізніше ацтеки (між 1300 і 1521 роками). Культури сапотеків і міштеків існували на півдні Мексики з I по XV ст. На північному узбережжі Перу, до 1000 р. розвивалися культури моче і чиму, а на південному узбережжі – наска. Династія інків (народність кечуа) панувала на території Перу, Чілі та інших країн уздовж західного узбережжя Південної Америки, приблизно, з 1438 по 1534 р. Багато з цих народів змінювали місце проживання в зв'язку з різними навалами і міграціями. Здебільшого, їх мова, вірування і ритуальні обряди залишилися для нас невідомими.

Багато культур, які змінювали один одного на території Мексики, використовували камінь не тільки як будівельний матеріал, але і як елемент декору архітектури, створення культової скульптури, ритуальних предметів і предметів побуту. В архітектурному декорі використовувався рельєф. Це були сюжетні композиції і орнаментальні фризи. З останніх найбільш відомий рельєф створений міштеками в Палаці шести колон в Мітле. Основним мотивом там є меандр. Витісуючи камінь, майстри

використовували чотирнадцять різних декоративних мотивів: хрест, зигзаг, багатогранник, драбинку, Т-подібний мотив та інші. Вся ця орнаментальна геометрія запозичувалася, ймовірно, з текстильних зразків, а деякі мотиви мають символічний сенс, пов'язаний з місцевим божеством - пернатим змієм. В цілому, вся декоративна тематика відрізняється повною відсутністю елементів живого світу (людей, тварин і рослин).

З каменю виконувалася культова скульптура. Як матеріал використовувалися базальт, обсидіан, мармур, деревина. У дрібній пластиці широко застосовувалися золото, срібло, яшма, нефрит, серпентин, бірюза та інші напівкоштовні мінерали. Збереглося чимало скульптур ацтекських богів. Скульптори ацтеків мають специфічні естетичні канони для зображення людської фігури: вони умовні в пропорціях, в них відсутня динаміка. Чимало фігур сидять на підтягнутих під них ногах.

З каменю виготовлялися церемоніальні столики, жертovníки (темалакатль), нефритові підвіски для вбрання, посудини, які прикрашали рельєфні сюжетні композиції на міфологічні теми, тексти так календар. Трапляються також мініатюрні моделі храмів, передусім ацтекські. Моделі ацтекських храмів були дуже поширені, функціонуючи як інструменти імперії для сприяння розширенню державної релігії на побутовому рівні.

Особливим скульптурним жанром були маски, які виконувалися в техніці мозаїки з бірюзи і нефриту на дерев'яній основі. Маски могли бути зображенням богів, або виготовлялися для обличчя померлого. Особливістю мозаїки Стародавньої Америки є те, що смальта мала форму пластинок, а не кубиків, як в Європі.

Керамічні вироби належать до найкращих досягнень давньоамериканського мистецтва. Вони вражають розмаїття своїх форм та оздоблення, водночас всі вони виконувалися методом ліплення, оскільки американські культури не знали гончарного кола. Одним з найбільш характерних виробів була ваза-треножник. Орнамент на кераміці продряпували пуансоном, штампували за допомогою пластини з каменю або

терахоти, з награвірованим візерунком, наносився гравіюванням або технікою зняття фону, або ж розписом до випалу або після нього. Часто використовувався метод «негативного» розпису, коли лінії малюнка закривалися шаром воску, який тане під час випалу посудини.

У Мексиці зустрічаються давні посудини найрізноманітнішого призначення: поховальні урни сапотеків, тольтекські вази (з головою-карикатурою), міштекські поліхромні вази, посудини майя з гравірованим орнаментом або з кольоровими горизонтально розташованими стрічками.

Високою виразністю відрізняються фігурки людей і тварин у народностей, які жили в районах західної узбережжя Мексики. Цікаві теракотові головки з усміхненими обличчями, виконані тотонаками (район Веракрусу, східне узбережжя Мексики). На тлі незліченних страхітливих божеств, черепів і сцен жертвопринесень, ці головки, створені невідомими авторами, приваблюють своєю живою безпосередністю.

В Центральній Америці цікаві гончарні вироби виявлені в Панамі. Серед різноманітних гончарних виробів Колумбії, на узбережжі були виявлені статуетки і голови людей. Варті згадки вироби пінтадерас – глиняні печатки для розмальовування тіла, що зустрічаються і в ацтеків.

Однак, найбільш своєрідна кераміка вироблялася на території Перу. Після періоду ранньої культури Чавін (багато гончарні вироби якої декоровані абстрактним гравірованим малюнком), на півночі країни розвивалася культура мочіка. Для кераміки мочіка характерні посудини з розписною фігурної ручкою, виконаної у вигляді стремени. Однак, найбільший інтерес, представляють не розписи, а пластика цих виробів. Збереглися чудові зразки ваз-портретів, характерні спокійними і благородними рисами. Інші посудини зображували богів, воїнів, музикантів, хворих (реалізм останніх, дозволяє навіть здогадатися про рід хвороби), сцени повсякденного життя (наприклад, сцена в ткацької майстерні), зрідка будівлі і часто – тварин і рослини.

Культура мочіка змінилася культурою чиму. Чиму створили посудини, які свистіли при струшуванні, якщо в них була вода. На південному узбережжі, не менше примітна кераміка культури наска. В її основі лежали не пластичний, а живописний елемент. Тут, вже не зустрічаються посудини, виконані у вигляді голів, а також фігур людей або тварин. Для наска були характерні круглі вази, нерідко, з двома отворами. Посудини покриває розпис, що відрізнялася яскравістю і багатоколірністю. Тут були знайдені вироби, що мають до восьми кольорів на одному предметі, з переважанням червоного, коричневого та чорного. Тварини часто зображувалися у вигляді фриза.

Епоха інків (що завершувала історію перуанських цивілізацій до приходу іспанців) також зберегла до нашого часу свої гончарні вироби. Найбільш типовим предметом тут були посудини, на зразок «арібала», з загостреним дном і двома ручками, декорований кольоровим геометричним орнаментом.

Золото почали широко обробляти в Перу з IX ст. до н. е., а срібло - приблизно з V ст. до н. е. У той час ювелірні вироби виготовлялися із застосуванням таких технічних прийомів: холодне кування, карбування, штампування на дерев'яній основі. Також застосовувалися: різьблення, гравіювання і плавка. Всі зазначені ремесла були відомі вже з кінця епохи чавін (приблизно з VI ст. до н. е.). В епоху чиму практикувалося накладання золота і срібла на мідну підоснову.

До країн Центральної Америки і Мексики металургія прийшла з півдня в пізніший час, водночас вона не зайняла такого важливого місця, як в Перу, Колумбії і розташованих поруч з ними державах.

Проте, слід вказати на ряд мексиканських виробів. Про можливості міштекського ювелірів дають уявлення знахідки, виявлені в 1932 р. в сьомий гробниці Монте-Альбана (кінець XV ст.), серед них славнозвісна золота маска з могили № 7. Також, серед предметів ювелірного мистецтва відома

велика пектораль (нагрудна прикраса з пластинок, суцільно покритих орнаментом).

Колумбія (найбагатша ювелірними виробами країна) має унікальне зібрання в Музеї золота в Боготі. Тут представлені рідкісні нагрудні прикраси культури кімбо (виготовлені, приблизно, в V ст.), що складаються з золотих платівок з простим, але виразним різьбленим малюнком. Цікаві тонкі ажурні кільця для носа (знайдені в долині річки Сіну), відлиті з втратою воскової моделі, окрім них намиста, ложки, дзвіночки, а також фігурки тварин і декоративні шпильки для одягу.

Поряд з дорогоцінними металами, народи Стародавньої Америки обробляли і звичайні метали. Тут, як і в інших місцях, був свій мідний вік, а слідом за ним – доба бронзи, що наступив після освоєння болівійського олова. Твори металопластики в сфері декоративного мистецтва мають меншу художню цінність, ніж золоті або срібні.

До нашого часу збереглося дуже небагато давньоамериканської виробів з дерева. З предметів меблів можна назвати: трон вождя духо, створений, мабуть, на території Домініканської республіки (Лондон, Британський музей). Виріб являє собою щось подібне до крісла без підлокітників, з вигнутою спинкою. На його лицьовій частині зображено антропоморфне божество, очі, зуби і плечі якого інкрустовані золотом, передні ніжки зображують руки, а спина служить, власне, сидінням.

На території Перу зустрічаються дерев'яні кубки – кєро. Деякі з них мають форму людської голови, інші мають ручку у вигляді тварини. Інки їх декорували червоною, цегляно-рожевою, темно-червоною, помаранчевою, темно-зеленою, сіро-зеленою і ультрамариновою фарбами. В одних випадках, використовувався геометричний малюнок, в інших – фігуративний.

Особливістю одягу народів американського континенту є предмети виконані з пір'я і їх збережено зовсім небагато. Вироби з пір'я сходять до культури ольмеків (VIII ст.). Пір'я для виконання мозаїчного узору пришивались або прикріплялися до одягу за допомогою рослинного клею.

Найбільш популярні вони були у ацтеків в XIV, XV і XVI століттях. Найбільше цінувалися пір'я птаха кецаль. У Перу, здебільшого використовували пір'я червоних і строкатих папуг ара, а також пір'я колибрі. Серед нечисленних дійшли до нас виробів з пір'я є, зокрема, речі Монтесуми, що потрапили до Карла V: щит для парадних церемоній із зображенням койота – бога вогню, головний убір і віяло.

Тканини як правило, виготовлялися з вовни і бавовни. У VII ст. до н. е. за допомогою дуже примітивних знарядь, тут виготовлялися вовняні тканини, що мали до 200 ниток по утку на один сантиметр. Від періоду, приблизно після 800 р. до н.е., до нашого часу збереглося досить багато тканин, які за технікою виконання нагадують шпалери. Їх основа робилася з бавовняної нитки, уток – з вовни. Колорит декоративних виробів був завжди гармонійний і чіткий, складався з жовтого, коричневого, синього (індиго) та червоного кольорів. Зелений і фіолетовий колір виходили при вторинному фарбуванні синьої нитки жовтою або червоною фарбою. Шпалерну тканину використовували для створення декоративної облямівки на одязі. Іноді, з неї робили одяг цілком (унку), що нагадує сучасне пончо. Орнамент тканин був найчастіше анімалістичний: зображували риб, птахів і хижаки. Іноді зображувалися люди: вожді, воїни, танцюристи, або міфологічні сцени, поширений геометричний орнамент, часто – меандр. Рослинний орнамент зустрічається рідко. Окрім тканого декору одяг прикрашали вишивками.

ЛЕКЦІЯ 4. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВА СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ, ЯПОНІЇ, ІНДІЇ

Китай. Серед основних рис китайського декоративного мистецтва виділяються любов до кольору і гарних матеріалів, ретельність виконання, розвинене почуття ритму, тенденція до динамізму і стилізації і явна перевага теми природи в порівнянні з темою людини. Примітна дивовижна стійкість деяких форм, які спостерігаються як у бронзі так і в кераміці. Ця стійкість

зумовлена повагою до традицій минулого і важливою роллю ритуалів і символів. Символічними витоками мистецтва є космологічні символи: небо, земля, сонце, сторони світу, сузір'я. Ці символи можна знайти і в кераміці, і в виробах з нефриту, на бронзових дзеркалах. Пізніше з'явилися природні символи.

Символи, що прикрашають твори мистецтва завжди створюють виразний декоративний ефект. Деякі з них повторюються з дивовижною постійністю. Наприклад дракони - символи дощу або птах фенікс – символ сили, краси і вищого блаженства. Повторюються і знаки зодіаку, від європейських вони відрізняються тим, що зображують тварин. Дуже поширені крім того мотиви грому і хмар, що приносять плодоносний дощ, настільки важливий для хліборобів.

З приходом буддизму поширився лотос, популярні були і деякі інші квіти, оскільки кожен місяць року символічно зв'язувався з певним квіткою. Декоративне мистецтво широко використовує хризантему (символ осені), дику сливу (зима), півонія (весна), лотос (літо). Символічне навантаження несуть і кольори: жовтий - символ імператорської влади, тому він використовувався як тло на дорогих тканинах, також осмислюються і окремі ієрогліфи, які застосовуються як декоративні мотиви. Використовуються ієрогліфи «щастя» або «удачі», а оскільки каліграфія для китайців є першим мистецтвом, то ієрогліф «шоу» (довголіття) міг зображуватися тисячею різних способів і використовуватися для декоративних цілей.

Художня обробка каменю в Китаї отримала розвиток у вигляді виготовлення декоративної скульптури і, особливо, виробів з нефриту. Вона досягла художньої досконалості вже в період Шан (1600–1046 до н. е). Декоративною скульптурою були передусім статуї різних чудовиськ (часто левів) – охоронців поховань.

З усіх порід каменю, китайці найбільше цінували нефрит. Обробка цього каменю почалася, приблизно, в кінці неоліту (близько III тисячоліття до н.е). Китайці настільки високо цінували нефрит, що імператорська

печатка, яка освячує законність його влади, була вирізана саме з цього каменю. До найвідоміших ритуальних нефритових форм належить диски «бі» – символ неба, з отвором посередині, що символізує сонце. Часом, диски «бі» робилися ажурним. Окрім ритуальних виробів з нефриту виконували рукоятки мечів, прикраси, амулети, поясні пряжки, підвіски. Трапляються нефритові підвіски в формі маски тао-те, риби, птиці і навіть людини.

Керамічні вироби є предметами гордості китайського мистецтва. Найдавніші гончарні вироби Китаю належать до епохи неоліту і мають яскраву самобутність вже в 2500 р. до н. е., прикладом чого є тонкостінні урни з широким тулубом, ретельно виліплені і виразно декоровані великими чорно-червоними спіралями. З епохи Шан (1600-1100 рр. до н. е.), почалося виготовлення справді китайської кераміки. Найвідомішим зразком виробів такого виду є велика ваза, знайдена в Аньяні. Вона виконана з легкої білої глини і покрита суцільним різьбленим візерунком з ламаних смуг, прикрашених меандром. У нижній частині виробу вміщено рельєфну маску «тао-те», у верхній – дві маленькі ручки. Епоха Воюючих держав (475–221 рр. до н.е.) створила тільки одне нововведення: статуетки з сірої глини, вкриті чорним лаком і пофарбовані червоною фарбою. Динамічні фігурки представляють танцівниць і музиканток, з витягнутими руками і узагальнено наміченими обличчями. Вони є предтечами статуеток періоду Хань, які будуть супроводжувати покійних в потойбічний світ.

Початок династії Хань (206 до н.е. – 220 н.е.) відзначається застосуванням глазурі в кераміці. Ханьська кераміка пофарбована окисом міді в вишуканий зелений колір і здебільшого – глазурована. Для кераміки періоду Тан (618–906 рр.) характерна триколірність посудин з жовтим, зеленим і синім візерунком, виконаним на молочно-білому тлі, а також посудини з коричневим орнаментом, що імітує мармур. Оскільки фарби нерідко розтікалися під час випалу, цей недолік усували за допомогою глибокого гравірування контурів орнаменту. Для періоду Тан характерна велика кількість відлитих у формі (і іноді глазурованих) фігурок (молодих

витончених жінок, музиканток і танцівниць, вершників і коней), призначених для поховань. Період Сун (960–1279 рр.) примітний найбільш досконалою керамікою. Особливо популярні були одноколірні вироби світло-зеленуватих, блакитно-сірих відтінків. В цей час особливо цінували пластичні форми і якість виготовлення матеріалу. Тому, орнамент, певною мірою, втратив своє значення.

За правління китайської династії Мін (1368–1644 рр.) пов'язане виробництво білого прозорого фарфору. В цей час, сувора монохромність поступилася місцем поліхромним виробам. До XV ст. належить період виготовлення біло-синього фарфору. Мінську кераміку розписували квітковими мотивами (переважали реалістично трактовані півонії і хризантеми) плоди і тварини. Нерідко, зустрічалися пейзажі і жанрові сцени, що копіюють живопис і візерунки шовкових тканин. Поширення набуло зображення імператорського дракона, який легко розпізнається за п'ятьма кігтями. В період правління династії Цін (1644–1912) виготовлялася кераміка розписана сапфірно-синім кольором.

Скло у вигляді темно-синіх великих намистин з поліхромним узором з'явилося в китайському мистецтві до кінця епохи Чжоу (1046—256 до н. е.) В цілому, роль скла в мистецтві Китаю мізерна, його завадив розквіт керамічного мистецтва.

Ювелірні вироби Китаю відомі від династії Чжоу – це срібна чаша з інкрустацією дорогоцінними каменями та інкрустована шпилька для волосся. Однак лише в період Тан ювелірні вироби набувають високої якості і специфічно китайських рис: барвистість і широке використання квітів, квітучих гілочок, комах і птахів в якості декоративних мотивів. Жіночі прикраси набувають витонченості, легкості та ажурності. Серед танських прикрас часто трапляються сережки, намиста, браслети багато прикрашені перлинами і дорогоцінними каменями. Від початку періоду Сун відомі ажурні корони імператриць, які прикрашали фенікси, метелики, квіти і птахи вирізані з листового золота, підвісні перлини.

До виключно китайської ювелірної техніки належить техніка «Тянь-цуй» - прикрашання виробів з справжніми пір'їнками зимородка. Сині пір'їнки вклеювалися в обрамлення так, що нагадували перегород часту емаль.

Китай славився прекрасними виробами з бронзи. Найкращі твори належать до періодів Шан і Чжоу. Тоді з бронзи виготовлялися ритуальні посудини, які вкривалися багатим рельєфним орнаментом в якому переважав мотив таоте – маска тварини з рогами, опуклими очима великими іклами. Іншими мотивами були зигзаги, спіралі, меандр, кола. В період Хань виробництво ритуальних посудин практично припиняється, а вироби для імператорського палацу свідчать про потяг до розкоші – вази інкрустуються золотом, бірюзою, малахітом. Дзеркала прикрашають анімалістичними мотивами і символічними знаками. В період Тан дзеркала втрачають культове значення, а з ним і круглу форму. Перетворившись на предмет туалету вони стають багатопелюстковими і оздоблюються мотивами квітів і птахами. Бронзові вироби подальших епох малоцікаві.

Китайські меблі базуються на двох основних конструкціях – скрині та каркасній конструкції. Китайці виготовляли стільці, низькі столики, табурети, шафи і т.д. Вироби з дерева покривалися лаками, декорувалися мідними і бронзовими накладками.

Виробництво шовку в Китаї сходить до III тис. до н.е. Від епохи Воюючих Царств збереглися шовки з геометричним орнаментом і багата парча. В період Хань виробництво шовку досягло такого розмаху, що його багато експортують в Монголію, Центральну Азію, Сирія. Тоді вже виробляли візерунчастий шовк «дама», муар, піку, газ, килимову тканину, виконували гаптування по шовку. Мотиви візерунків характерні для Китаю: перехрещуються ромби, сітка, смуги стилізованих хмар, тварини, тао-те, дракони та інші фантастичні чудовиська. Зустрічаються мотиви, гілки з листям. За винятком «дама» і газу, тканини завжди багатобарвні і відрізняються соковитими фарбами.

Китайці також переробляли вовну, виготовляли килимові тканини, а також вміли ткати дорогоцінну парчу.

Японія. Характерними рисами японського стилю є навмисна асиметрія і розуміння краси матеріалу, фактури поверхні.

Японська кераміка виникає в період дзьомон (7000 – 3 ст. до н.е). Її декор дуже простий, імітує плетіння та відтворювався джгутом. Кераміка, позначена джгутом, є характерним посудом найдавніших жителів Японії. Гончарне коло з'являється лише в епоху курганів (кін 3 ст. – 537 р.). Виготовляються чаші на ажурній підставці. У період Асука (538-710) виробляють кераміку типу «суе» з подобою глазурі. У період Нара (794–893) поширена триколірна кераміка, подібна до танських гончарних виробів. В кінці 16 ст. (період Муорматі), встановлюється тип керамічних виробів суворого стилю з кам'яної маси без будь якого декору. Шляхетною простотою володіють чайні чашки «раку». В період Едо (1615–1868) виробляються вази, бутлі, глеки близькі по стилю до виробів з кам'яної маси.

Ювелірні вироби представлені гребенями та шпильками для волосся – традиційними прикрасами жіночої зачіски в Японії. Зачіску прикрашали виробами які імітували живі квіти, гілки квітучих рослин, адже природа завжди вважалася в Японії самою довершеною і красою. Для гребенів і шпильок зазвичай використовували дерево і слонову кістку, які прикрашали розписом, емаллю або інкрустували дорогоцінними металами і камінням. Шпильки мали підвіски які дзвеніли при кожному кроці.

З японських металевих виробів найбільш відомими є гарди (цуби) самурайських мечів. Мистецтво цуби є специфічно японським. В 14 – 15 ст. їх декор був дуже простим. Пізніше цуби починають інкрустувати латунню, пізніше міддю. В період Едо цуба стає предметом милування. Її форма здебільше кругла, орнамент – ажурний, чеканий, інкрустація. Мотиви орнаменту: людина, тварина, рослини.

Мистецтво обробки дерева пов'язано з мистецтвом лаків, власне зразків японських меблів існує мало. Японці виготовляли невисокі столики,

шафи і скрині. Меблі вкривали лаком. В техніці виробництва лакових виробів японці досягли досконалості. Лакові вироби (здебільшого – коробки, шкатулки) були переважно чорні або червоні, вони прикрашалися золотим рослинним декором.

Мистецтво ткацтва було відомо японцям ще в період Яеї, коли оброблялися тільки льон і коноплі. Приблизно близько 200 р.. японці за посередництвом Кореї познайомилися з китайськими шовками, і, що важливіше – до Японії переселилися майстри, які передали таємниці ремесла. Від періоду Асука вціліли фрагменти парчі і візерункового шовку. Їх висока якість свідчить не тільки про тодішньої вироблення прекрасної парчі і шпалерної тканини, а й про оволодінні технікою набивання, батика і нанесення малюнка за трафаретом вже з VIII ст. В період Хейан в 904г. уряд видав указ, що мав на меті стимулювати розвиток текстильного мистецтва; відповідно до нього одяг з шовку і конопляної тканини приймалися в сплату податків. У період Едо японське текстильне мистецтво досягає розквіту. Декор різноманітний, його композиція будується по діагоналі, домінують метелики і квіти, трапляються геральдичні знаки.

Індія. Художня обробка каменю пов'язана з архітектурним декором, інші види виробів з каменю розвитку не отримали. Керамічні вироби Індії не мають великої художньої цінності, хоча гончарна справа розвивалася, з найдавніших часів, утім специфічно індійський стиль оформлення не розвинувся. Щодо ювелірного мистецтва, то початок цього ремесла пов'язаний з цивілізацією басейну річки Інду. Золоті прикраси знайдені в Мохенджо-Даро свідчать про майстерність ювелірів, що виготовляли намиста і браслети. Індуси завжди любили прикраси, які свідчили не тільки про статус їх власника, а й вважалися захисними оберегами від злих духів. Тому безліч прикрас в Індії носили не тільки жінки, а й чоловіки. З текстів Вед, що належать різним століттям – від X до V ст.. до н.е. відомо, що в цей період з дорогоцінних металів виготовлялися не тільки прикраси, а й посуд. Водночас, прикраси того часі свідчать про значний вплив греків. В обробці

металів використовувалися прийоми поширені в Середземномор'ї: насічка, чеканка, філігрань, інкрустація, перегородчаста техніка. Найбільш поширеними прикрасами тоді були намиста, яких одягали відразу кілька, браслети на руки і ноги, ювелірні пояси., діадери для зачісок. В подальшому цей комплекс прикрас залишається базовим. За розписами Аджанти відомо що додаються великі сережки та персні, які носили на всіх пальцях.

Від епохи Моголів збереглися чимало прекрасних ювелірних виробів з золота і срібла, декорованих емаллями і дорогоцінними каменями. Рослинний орнамент, що їх декорує вишуканий і гармонійно узгоджений з формою предмету.

В Індії майстерно обробляли бронзу й інші не дорогоцінні метали. Зокрема справжніми шедеврами є художньо оформлені рукоятки зброї з міді і бронзи, які часто мали вигляд скульптурних композицій на зооморфну тематику, золотилися та інкрустувалися рубінами, ізумрудами та іншими дорогоцінними каменями.

Художня обробка дерева завжди обмежувалася традицією сидіти на циновках і в меблях практичної потреби не було. В пізніший час виконувалися меблі ритуального призначення – столи і скрині. Основним видом виробів, які виконувалися з дерева були двері, які покривалися рельєфними рослинним орнаментом, ажурні перегородки в інтер'єрі, а також музичні інструменти.

Виготовлення різноманітних тканин в Індії належить до традиційних виробництв. Тут з найдавніших часів виготовлялися тканини з бавовни, яка рясно росте в цій країні, та з вовни. Втім, індійці в повсякденному побуті задовольнялися, мабуть, посередньої продукцією, а дорогі сорти шовку виписувалися в разі потреби з Китаю. Специфічно місцева культура, бавовна, відома з III тисячоліття до н.е. У Мохенджо-Даро знайдені залишки мануфактури з фрагментом тканини з бавовни, пофарбованої мареною. Традиційним було прикрашання тканин вишивкою, і починаючи приблизно з XI ст., вишивали золотою ниткою, а пізніше сріблом і шовком. Мотиви

вишивок запозичувалися у природи (квіти і птиці) або з міфології і легенд. Як відомо, орнаменти для сарі здебільшого були геометричними (квадрати, ромби, зигзаги). Високо цінувалися тканини оздоблені в техніці батику і набивні тканини з бавовни. Збережені зразки тканин XVII і XVIII ст. мають ознаки іранського впливу у візерунку. Хоча від стародавніх часів в Індії збереглося дуже мало зразків текстилю, індійське походження багатьох видів тканин і їх широке поширення підтверджується наявністю індійських назв в інших мовах. Так, наприклад, англійське і французьке слово, що позначає шаль, сходить до відповідного слову на хінді, французьке слово, що позначає коленкор, походить від назви міста Каликут (суч. Кожикод), французьке і російське слова, що позначають ситець, також ведуть свій початок від слова на хінді, а вовняні кашмірські шалі самі вказують на своє походження. У Римі епохи Нерона в великій моді були прозорі індійські мусліни із бавовни, що називалися "тканинами з вітру і хмар". Аж до нашого часу високу якість мусліну визначалося тим, чи проходить шматок 18м довжини на 0,9м ширини через кільце.

ЛЕКЦІЯ 5. РАННЬОХРИСТИЯНСЬКЕ ТА КОПТСЬКЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО, ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ВІЗАНТІЇ

До пам'яток ранньохристиянського декоративного мистецтва належать твори, виконані до VI ст. Коптське мистецтво (мистецтво християнського Єгипту, коли він був у складі Візантії) також розвивалося не довго, і зі ствердженням в Єгипті ісламу в ньому стали проявлятися риси мусульманського впливу.

Ранньохристиянське мистецтво в обробленні каменю проявилось лише в декоруванні рельєфами саркофагів. Зображувалися символічні композиції з рослинних мотивів, птахів, а також сюжетні сцени. Копти також майстерно обробляли камінь, виготовляючи орнаментовані стели, елементи архітектурного декору: капітелі, орнаментальні фризи.

Художнє скло використовувалося в ранньохристиянський період для виготовлення літургійного посуду: потирів та інших посудин. В IV ст. виготовлялися кубки з золотими денцями, які були подарунками до весілля чи хрестин і посудом до поминальних трапез. Такі кубки, декоровані християнськими мотивами, виконуються з III ст.

Кілька бронзових виробів заслуговують на особливу увагу: лампада з Флоренції у вигляді парусного корабля, що символізував церкву, з постаттю св. Павла на носі і св. Петра біля корми, коптський ажурний диск VI ст. (лападофор) на якому були укріплені шістнадцять рожків для лампад.

Серед дерев'яних виробів збереглися двері різьбленого кедру з церкви Санта Сабіна в Римі з різьбленою сценою розп'яття.

Тканини, що створені до VI ст. знайдені передусім в Єгипті. Перші коптські тканини (IV–V ст.) прикрашені міфологічними або світськими сюжетами, сценами полювання і рослинним декором. Рисунок витканий вовною на льняній основі в техніці гобелену. В V–VI ст. орнаменти зазнають сильної стилізації, постаті обводять чітким контуром, локальні кольори дають площинне зображення. Сюжети орнаменталії тепер суто християнські: Оранта, Різдво, Благовіщення. В VII ст. надмірна стилізація призводить до недолугості. Улюбленим мотивом є зображення святого вершника.

Візантія. В сфері обробки каменю візантійці залишили тільки зразки архітектурного декору, наприклад, капітелі Святої Софії. Різьба дуже тонка, іноді нагадує різьблення по слонової кістці. У Візантії скульптура втратила об'ємність, стала площинною, глибокий рельєф перетворився на ажурну поверхню, подібну мереживу, в якому детально відтворюються всі елементи акантового листка. Загалом різьблення по каменю має високу декоративність і вишуканість. Мотивами є птахи, міфічні тварини, пальметки, рослинний завиток.

Візантійська кераміка не дуже різноманітна. Тривалий час виготовлявся лише поливний одноколірний посуд. З IX ст. іноді трапляється формований рельєф. Тарілки, блюда чаші спочатку покривалися жовто-

коричневою чи зеленою поливою, пізніше вони стали поліхромними. Починаючи з XI ст.. застосовується техніка сграфіто – продряпування по глазурі. Мотивами були різноманітні птахи, тварини та монограми. З XIV ст. додалися постаті людей. У Візантії в період між IX і XII ст. виготовлялися кахлі. Сюжети були релігійними, на кожній кахлі був свій сюжет, хоча відомі композиції складені з кількох плиток.

Зі скла у Візантії вироблялися ритуальні посудини, флакони для пахощів, посуд для світського використання, а також воно використовувалося у вітражах, приклад чого зберігся в константинопольській церкві Хора (Кахріє Джамі).

Про ювелірне мистецтво Візантії багато розповідають знайдені скарби, наприклад, митиленський VII ст. Візантійські жіночі прикраси складалися з намист, сережок, браслетів, які могли мати християнські мотиви. Вироби прикрашали перлами, дорогоцінними каменями, емалями. Серед церковних прикрас слід вказати на овальні медальйони – енкаліпії, різні види хрестів, потири.

Найбільшу славу мали багаті за колоритом візантійські емалі. Емалеві елементи були або окремими мотивами на золотому тлі, або покривали всю поверхню виробу повністю. Порівняно з прекрасними золотими виробами, срібні предмети виглядають скромніше, але мають високу художню якість. Збереглися блюда, кубки, потири, вази прикрашені золоченням, гравіюванням і чеканкою.

Візантійці використовували бронзу здебільшого для виготовлення дверей. В соборі св. Софії збереглися двері 840 р. з простим декором: хрестами, плетінкою, рослинним орнаментом. З бронзи також відливалися плакетки, хрести, кадида, лампадофори.

Унікальною пам'яткою, що презентує візантійське художнє дерево є славнозвісний трон архієпископа Максиміана. Він викладений різьбленими пластинками зі слонової кістки. Остання, на відміну від дерева збереглася в

значній кількості презентуючи блискучу майстерність різьбярів, ікі виготовляли з неї різноманітної форми скриньки і шати для книг.

Візантійські тканини атрибутуються як такі лише за умови християнської тематики мотивів. Експорт тканин зі Сходу ставить під сумнів грецьке виробництво усіх знайдених фрагментів. Серед найбільш поширених тварин, що зображувалися на тканинах був орел і грифон. У Візантії високо цінували дорогоцінні тканини: шовки вишиті золотою ниткою. Найкращим зразком такої тканини є так звана «Далматика Карла Великого», в дійсності візантійський саккос IV ст.

ЛЕКЦІЯ 6. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ

Дороманське декоративне мистецтво представлене переважно ювелірними виробами, які складали елементи вбрання вестготів, франків, лангобардів та інших народів Європи доби варварських королівств: пряжки, шпильки, сережки, фібули (застібка-прикраса). З цих предметів пряжка ремня була дуже помітним символом статусу. Яскраві різнокольорові пряжки, інкрустовані шматочками скла та каменю, характерні для вестготських жіночих суконь. Дуже поширеними були фібули, які прикрашали дорогоцінними та напвдорогоцінними каменям у перегородчатій техніці. Фібули виготовляли у формі дисків, відкритого кільця зі шпилькою, птахів («орлині фібули»), лучкової форми.

В романський період широко практикується різьблення по каменю, елементи декору дуже різноманітні: геометричні, рослинні, зооморфні і антропоморфні. Для цього часу характерний надзвичайно широкий бестіарій в декоративній скульптурі. Різьблений камінь використовується передусім як архітектурний декор.

З керамічних виробів у романський період найбільш розвивається виготовлення плиток для мощення підлоги. Плитки робили з простої глини, яка набувала цегляно-червоний колір завдяки домішки окису заліза. Контури

орнаменту неглибоко вдавлювали і заповнювали глиною іншого складу, що містив окис свинцю і мав жовтий колір. Ці два кольори і були найбільш поширеними: або жовтий малюнок на червоному тлі або навпаки: червоний малюнок на жовтому тлі. Однак, застосовувалися і інші сорти глини, наприклад, білі, рожеві або темно-коричневі, майже чорні. Колір залежав і від температури випалу. Плитка після покривалася поливою і ставала гладкою. Найдавніші плитки менше розміром, мають зазвичай квадратну форму, зрідка – прямокутну або шестикутну. На плитках містилися зооморфні мотиви, пальмети, лілії, геометричний орнамент.

Славу художнього скла романської епохи становлять головним чином вітражі. Зразки скляних посудин нечисленні, відомо, що з видувного скла виготовлялися різні посудини і пляшки з довгим горлом, скляні лампади, які вставлялися у багаторожкові люстри, а також медичний посуд. Використання скляних виробів як столового посуду було мізерним.

Романські ювеліри застосовували ті ж види техніки, що й в античності: ковку, чеканку, пайку. В цей час виготовляються дорогоцінні предмети культу: статуетки-релікварії, скриньки, потири, шати для богослужбових книжок, інкрустовані дорогоцінними каменями, прикрашені емалями та гравійовані.

Характерною романською металопластикою є фігурні дверні завіси. Решітки прикрашалися різноманітними мотивами: волютами, спіралями, ромбами, голівками драконів – типово романським декоративним елементом. З бронзи відливали молотки для дверей, а часто і самі двері, баторожкові люстри. В жанрі дрібної пластики найвідомішими виробами є виготовлені в майстернях Бельгії і Німеччини зооморфні акваманіли і підсвічники. Там також виготовлялися бронзові купелі.

Повне тривога життя в до романський період та феодальні міжусобиці романського часу зумовили примітивний характер меблів. Головними її елементами були лавка і скриня. Скриня мала різне призначення, функціонуючи як шафа, лавка і стіл. Скрині були без ніжок або на міцних

масивних і водночас високих ніжках. Такі скрині зазвичай не мали ніякого декору окрім залізної оковки. Якщо оздоблення вводилося, то воно імітувало архітектурний декор. Предметом, який свідчить про існування складніших форм меблів є літургійна лавка з церкви Сан Кліменте в Таулі, Іспанія, що має три місця для сидіння, розділених колонками, на які спираються романські арки. Бокові стінки і навіс прикрашені ажурним різьбленням. Колись вона була розписана. Окрім того виготовлялися сидіння з пюпітром для монахів-переписувачів, парадні сидіння з високою спинкою для єпископів і феодалів. Столи складалися зі стільниці, встановленої на козлах. Ліжка мали дерев'яний навіс на колонках і завіси, які закривалися на ніч, для збереження тепла.

Зі слонової кістки виготовлялися скриньки, різьбленими пластинками прикрашалися шати Євангелій, літургійні гребені єпископа.

З текстилю збереглися лише найдорожчі тканини. Найвідомішою пам'яткою є «Гобелен» з Байо XI ст. – вишитий шматок полотна довжиною 68,3 м. де представлені сцени завойовництва Англії. З XI ст. існувало виробництво шпалер – настінних килимів. На них ткалися фантастичні тварини бестіарію, алегорії місяців, знаки зодіаку і т.п.

Готика. В добу готики в мистецтві різьблення по каменю з'являються невідомі раніше архітектурні елементи видатної декоративної якості – вікна «троянди» в костьолах. В різьблення капітелей повертається рослинний декор, що майже зник звідти в романський період. Орнаментом прикрашають кам'яні плити підлоги, які часто містять складні сюжети, наприклад, на підлозі каплиці св. Трійці Кентерберійського собору зображені сільські сезонні роботи, знаки зодіаку, алегорії чеснот. Як декоративну обробку каменю слід згадати і надгробні плити, прикрашені гравійованим орнаментом. Такий декор досягає розквіту в XIV ст.

Керамічні вироби поділяться на дві групи: плитки для пола та гончарний посуд і черепиця. Обидві групи були покриті поливою. Плитки підлоги були прямокутними, квадратними або шестикутними. Загальний

орнамент складався поєднанням ліній візерунку окремих плиток. Поширеним стає викладення з орнаментованих плиток лабіринту на підлозі храму, рух по якому імітував паломництво до Святої землі. Мотиви були найрізноманітнішими: геометричними, рослинними, зооморфними, геральдичні та ін.

Готичний гончарний посуд напрочуд проста, товстостінна і позбавлена вишуканості та декору.

Скло. Вітраж стає провідним видом художніх виробів зі скла. Порівняно з попереднім періодом колір скла стає насиченим: сині – темнішають і домінують. В XIV ст. поширюється вітражна гризайль, розмір окремих шматків скла збільшується. Порівняно з виготовленням вітражів скляний посуд має мізерну кількість. Предмети, що збереглися у Франції – це кубки, бокали, гранована пляшка, посудина з рифленим туловом і покриттям. Скло вироблялося з використанням золи папороті, а не деревної золи, тому було зеленуватим і дуже тендітним. В Німеччині виготовлялися товстостінні стакани з напаяним «гудзиками» і «шипам» зі скла, що дозволяло міцніше тримати їх в руках. Це попередники бокалів типу «р'омер». Наприкінці XV ст. з'явилося венеційське скло, яке вироблялося на острові Мурано. Венеційське скло високо цінувалося і експортувалося по всій Європі. Виготовлялися вироби з кольорового скла, покриті позолотою та емаллями. Венеційські майстри засвоїли виробництво посуду з прозорого тонкого скла, який почали називати «кришталеvim».

Ювелірна справа займала провідне місце серед художніх ремесел готики, однак світські прикраси практично не збереглися. В дизайні прикрас чітко проявляються вплив архітектури і скульптури, відбувається пряме копіювання архітектурних форм, а такі вироби як дорогоцінні релікварії стають зменшеними моделями храмів. Центрами виробництва ювелірних виробів прикрашених емаллями є Лімож і долині Мааса, там виготовляють єпископські жезли, скриньки-релікварії, хрести. жемельони та інші предмети церковного вжитку.

Художні вироби з бронзи в добу готики передусім вироблялися в долині Мааса: з неї виготовлявся домашній посуд, підсвічники і т.ін. З заліза всюди в Європі виготовлялися ажурні ковані решітки, оковка для скринь, накладні завіси на двері, замки, ключі, дверні молотки з скульптурними елементами.

В готичну добу меблі стають різноманітнішими, в їх дизайні, як і всюди домінують архітектурний декор і архітектурні стрілчасті форми. Поширюється прикрашення меблів скульптурно вирізаними мотивами тварин, рослин, фантастичних чудовиськ.

Зі слонової кістки виготовляли скриньки, фігури для шахів, рукоятки для ножів і дрібні туалетні предмети: гребінці та покоришки для дзеркал.

В добу готики особливого поширення набуває виготовлення шпалер. Найвідомішим осередком їх виготовлення стає Аррас, Париж, Анжер. Серія з 69 шпалер на тему Апокаліпсису, виготовлена в Анжері є найбільшою і найвідомішою зі старовинних французьких шпалер. Шпалери другої половини XV ст. відрізняються від шпалер XIV ст. багатством колориту та тематикою. Вони зображують сцени з життя сучасників. У виробництві інших видів текстилю: парчі, атласу, візерункового шовку, муару та інших тканин першість належала Німеччині, Іспанії та особливо – Італії.

ЛЕКЦІЯ 7. ІСЛАМСЬКЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО

Характерною особливістю мистецтва ісламу є домінування декоративного початку. Головними його рисами є відсутність зображень людини, любов до абстрактного декору, передусім геометричного, прагнення уникнути порожнечі і потяг до барвистості.

У сфері різьблення по каменю характерне тяжіння до лінійного декору. Зазвичай поєднувалися абстрактні і природні елементи. Ажурне різьблення каменя утворює орнаментальні решітки. Матеріалом часто є стук, який легко обробляти. Орнамент складається переважно з арабесок, вміщуючи рослинні та епіграфічні елементи: у цілому все має блискучу композиційну єдність.

Цілком самобутні і водночас дуже типові для мавританського мистецтва Іспанії сталактитові стелі Гранади.

Кераміка продовжила давні традиції виробництва кахлів у країнах Близького Сходу. Її характерними рисами є площинність і безмежна фантазія візерунків. В Самаррі (IX ст.) вироблялася неполивний і поливний гончарний посуд та люстрові вироби.

Кераміка періоду Абассидів (750–1258) прикрашена люстровими розписами з металевим блиском і має високі художні якості. Техніка люстра була, вірогідно, віднайдена арабськими майстрами в VIII ст. Сюжетами іранських (Сузи, Рей) люстрових виробів були анімалістичні сюжети. Іракська кераміка (Самарра) навпаки прикрашалася завітками рослинних пагонів, арабесками, пальметами.

В Ірані періоду Сельджуків (1040–1243) в м. Рей виробляли посуд прикрашений квітами, арабесками, і, що особливо цікаво – постатями людей. Коли в 1220 р. через нашествя монголів Рей був зруйнованим, керамічне виробництво перемістилося в Кашан, Султанабад і Верамін. Там виготовлялися прямокутні та зіркоподібні кахлі прикрашені квітами і птахами. Кахлі декоровані лише написами і рослинними завітками використовувалися для оздоблення мечетей.

За Сефевидів (1502–1736) керамічне виробництво переживає підйом, знайомство з китайським біло-синім фарфором збагачує іранську кераміку мотивами драконів, феніксів і рослинними мотивами китайського походження.

Турецьким центром керамічного виробництва стає Ізнік. Розквіт керамічного мистецтва припадає на XVI ст. Характерним для кераміки Ізніка є поліхромія (синій, зелений поєднані з яскраво-червоним на білому тлі). Основними мотивами є квіти: троянди, гвоздики, тюльпани, гіацинти, лілії, півонії. Виготовлялися також посудини з зображенням тварин, парусних судна.

Металевий люстр використовується в країнах західного Середземномор'я в іспано-мавританських фаянсових виробах. Розквіт цього виду кераміки пов'язаний з розвитком в XIII–XIV ст. керамічних центрів в Малаге (Андалусія).

Мусульманські вироби зі скла доби середньовіччя добре відомі. Вже в ранній мусульманський період в Єгипті та Сирії виготовляли вироби з видувного скла з декором у вигляді сітки, що рівномірно покриває форму. В епоху Фатімідів (969–1171) з'являються бокали з наліпленим декором, флакони для пахощів, стакани і кубки з кольоровим люстровим декором або з різьбленням, що імітує обробку гірського кришталю. В період Мамлюків вироби зі скла прикрашалися емалевими розписами білого, червоного, жовтого, синього, золотого кольорів; бутлі і чаші на високих ніжках. До найкращих виробів належать лампади для мечетей з широким корпусом, що вироблялися в Сирії в XIII–XIV ст. Османська Туреччина відома невеликими посудинами кольорового скла, що називалися «солов'їне око».

Мистецтво металопластики представлене передусім мідними та бронзовими виробами, менше – предметами з заліза. З міді вироблялися підсвічники, глечики, вази, тази та ін. предмети. З литої бронзи вироблялися акваманіли, що мали форму різних тварин, скриньки, підвісні ажурні лампади, які прикрашають арабески і написи. Бронзові вироби часто прикрашені інкрустацією сріблом.

З дерева виготовлялися пюпітри для корану, декоровані квітковим, геометричним та епіграфічним орнаментом. Різьбленням оздоблювалися дверні стулки, стелі та міхраби. Різьблення слонової кістки представлене скриньками з орнаментом з арабесок і листя.

Художнє ткацтво розвивалося в кількох центрах: Ірак, Сирія, Єгипет, Іран, Туреччина, Іспанія. В Єгипті Фатімідів в IX ст. виробляли багатокольорові вовняні шпалерні тканини в коптському стилі, а також вироби з льону. Характерним орнаментом був геометризований мотив: зірки, багатоугольники, птахи, стилізовані до повної абстрактності. В Дамаску в

XII ст. вироблялися шовки, парча. В Туреччині в XVI–XVII ст. виробляли оксамит, парчу. Килими виробляли всі ісламські країни, однак провідне місце належало Ірану, як за якістю, кількістю так і розмаїттям продукції. Мотивами були пальметти, дерево життя, птахи.

ЛЕКЦІЯ 8. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ДОБИ РЕНЕСАНСУ, БАРОКО

Ренесанс. В декоративному різьбленні по каменю в добу Ренесансу з'являється новий декоративний мотив – герб у вінку з квітів, підтримуваний «путті» – оголеними пухкими немовлятами. Часто використовуються гірлянди квітів і плодів, рослинний завиток. Однак елементи флори і фауни займають другорядне місце в порівнянні з зображеннями людей, додаються мотиви взяті з античності: каріатиди, герми. Часто використовуються гротескові елементи орнаменту – фігури, що завершували рослинні завитки, а також зображення химер, дельфінів, букранії, крилатих сфінксів.

В добу Відродження, яку характеризує потяг до розкоші, гарні та дорогі породи каменю особливо цінувалися. З мармуру, лазуриту, агату, янтарю, аметисту виготовлялися вази, які обрамлялися в оправу з дорогоцінних металів.

Керамічне виробництво в стилістиці Ренесансу розпочалося в м. Фаєнца в Італії в кінці XV ст. Керамісти Фаєнці використовують звичний орнамент свого часу: путті, маски, фантастичні тварини, роги достатку. В Урбіно створюються плоскі чаші з поясними зображеннями молодих жінок, які дарувалися на заручини. Кераміка Урбіно в 1550-х роках досягає розквіту, в їх виробках домінує помаранчево-жовтий колір, на виробках відтворюються картини Рафаеля та його учнів. Особливі риси мала кераміка, що вироблялася в Сен-Поршер (Франція). Ці вироби виготовляли лише між 1525 та 1565 роками, вони відрізняються високою якістю, виготовлені з дуже чистої і тонкої глини кольору слонової кістки, інкрустованої коричневою глиною,

якою створювався орнамент, що імітував орнаменти на книжкових палітурках того часу.

Слава венеційського скла значно зросла в добу Ренесансу. На острові Мурано, поблизу Венеції скло вироблялося ще в Середньовіччі. Значення цього центру постійно зростало і в XV ст. Мурано став центром скляного виробництва Європи. В другій половині XV ст. майстри з Мурано засвоїли технічні прийоми близькосхідних народів, зокрема в сирійців. Венеціанці виробляють найрізноманітніші види виробів, особливо цінуються покриті емалями кубки і блюда. Славу венеційського скла, зробили зокрема вироби декоровані філігранною молочно-білою сіткою та бокали і кубки з прозорого скла, які називали «кришталевими». Іноді ніжка бокала була скульптурною (зображення дракона чи химери), що підкреслювало просту вишукану форму чаші, позбавленої декору.

В ювелірних виробах, як і в усьому, з'являються античні мотиви декору: роги достатку, парні дельфіни, рослинний завиток, пальметка. Ювелірні вироби виконуються у формі персонажів античних міфів: кентаврів, тритонів, nereїд. Це стосується як предметів столового посуду, наприклад, славнозвісна солонка Франциска I, роботи Бенвенутто Челліні, так і ювелірних прикрас. Типово ренесансним виробом є кубки «наутілу» - мушля, оправлена в дорогоцінну оправу, яка часто містила цілі скульптурні композиції на покритках і ніжках келихів.

В Німеччині був створений оригінальний тип кубків чи бокалів для вина. Спочатку їх просто прикрашали чеканим випуклим орнаментом (так звані ананасні кубки), пізніше з'явилися посудини з рослинним орнаментом і статуеткою воїна чи міфологічного героя на покритці. Разом з технічною майстерністю ці вироби свідчать про тенденцію до орнаментальної надмірності. Цією ж тенденцією позначений і вибір матеріалу: не задовольняючись золотом, чи золоченим сріблом майстри додають різнокольорові емалі і навіть дорогоцінні камені.

В добу Відродження бронза широко використовується повсюду, особливо в Італії. Венеція спеціалізується на виробництві великих предметів, наприклад цокольні частини щогла. Іншим центром бронзового литва була Падуя. Відомим предметом виготовленим там є Чотирьохметровий канделябр для церкви Сан-Антоніо, на якому зображені християнські та язичницькі образи.

У сфері художньої обробки заліза слід згадати художньо оформлені замки, засови, дверні молотки та ковані огорожі. В Луцці і Венеції виробляються залізні палацові огорожі, решітки для балконів та перегородок всередині будинків.

Відродження залишило багато зразків меблів, які, втім, залишалися не особливо різноманітними. Декор меблів, як і в період готики, запозичується з архітектури. Меблярі багато уваги приділяють скульптурному декору, столярна робота відходить на другий план, так само як і розпис та металеві прикраси: зникають фігурні накладні завіси і залізні накладки через те, що вся поверхня покрита різьбленим орнаментом. Матеріалом замість дубу найчастіше стає горіх. Скриня залишається головним предметом інтер'єру. Італійську скриню – кассоне, зазвичай дарується молодяті і вони були дуже поширеними. За формою кассоне нагадують римські саркофаги, вони прикрашені розписом і маркетрі та різьбленням. Сюжетом живопису є релігійні або античні мотиви.

В другій половині століття активно використовують архітектурні елементи для декору меблів: колони, пілястри, аркатури, ніші. Трапляється геральдичний орнамент та медальйони з профільними бюстами. Ці елементи дедалі стають накладними, а не різуться з основного масиву дошки. Поширюються шафи, які також прикрашають різьбленням. Мисник в добу Відродження дуже популярний, має чотири- чи шестигранну форму з відкритим низом і рельєфним декором. З'являються буфети з двох корпусів, поставлених один на одній.

Серед меблів для сидіння своєрідними є х-подібні стільці та крісла тосканського виробництва. Іспанські стільці масивні, їх сидіння обтягнуті шкірою чи парчею. Французькі стільці з підлокітниками схожі на легкі крісла. Столи мають масивну форму, декоративність їм дають ніжки-консолі зі скульптурними зображеннями фантастичних тварин. Ліжка, як і добу готики мають балдахін. Він укріплений на бокових опорах, які часто мають вигляд каріатид.

В добу Відродження центром виробництва розкішних зразків текстилю залишається Італія. Центрами з виготовлення шовку є Флоренція і Венеція. У Флоренції створюють парчеве церковне вбрання, оксамит з візерунком квітки граната та оббивні матеріали. В декорі венеційських шовків домінують квітка граната, флерон-хрестоцвіт, пальметка, тюльпани, гвоздики, арабески. Виробництво шпалер не досягнуло в Італії тієї ж висоти, як інші види текстилю. Тут провідне місце належить Франції. Збереглися шпалери «мільфльори», створені в готичних традиціях, як наприклад, «Дама з єдинорогом» поч. XVI ст., однак нова стилістика поширюється, і в 1530 ті роки виробляються шпалери, що мають характерні риси Ренесансу: шпалери обрамляються широкими бордюрами з рослинними мотивами, гірляндами, макаронами, гротесками та іншими традиційними орнаментальними мотивами.

Бароко. В різьбленні по каменю спостерігається тенденція до більшої свободи від античних зразків. Спочатку поширеним мотивом були маски, іноді усміхнені, однак в подальшому їх замінює мотив сонця. Прямі лінії в орнаменті витісняються вигнутими, симетрія часто порушується. Серед найбільш типових елементів декоративної скульптури були низькі широкі вази, якими прикрашали парки і палаци, барельєфи з «трофеями» і батальними сюжетами. Герми, атланти і каріатиди мали таке ж поширення, як і в добу Відродження.

У французькій кераміці, що досягла свого розквіту в XVIII ст. вже в XVII ст. створюються видатні твори. В Руані виготовляються великі блюда з

гербами, сюжетною композицією в центрі і широким бордюром по внутрішньому краю. В Дельфті виготовляють фаянсовий посуд, який набуває великої слави. Дельфтські вироби розписувалися кобальтом в техніці гризайлі, майстри копіювали твори живопису, не створюючи декор властивий кераміці. Окрім посуду в Дельфті виробляли кахлі, які ще більше наслідують живопис. Експорт фарфорових виробів з Китаю впливає на появу мотиву квітів і птахів, подібних китайським. Такий орнамент прикрашає не тільки вази і тарілки, а й специфічно голландський виріб – вазу для тюльпанів.

В мистецтві обробки скла бароко є одним найяскравіших періодів. Першість тут як і раніше належить Венеції. Там виготовляють орнаментовані бокали на ніжці, кубки, широкі чаші з променевим візерунком, чаші з покриттям, а також люстри з безбарвного скла, елементи яких видуваються окремо а потім з'єднуються металевими стрижнями. Наприкінці XVI ст. у Венеції з'являється техніка тонкого гравіювання алмазом. Південні Нідерланди виробляють предмети у «венеційській» манері. Голландія спеціалізується на винятково тонких гравіюваних візерунках по склу. Одночасно поширений розпис емалями, сюжети типові: герби, сцени полювання, алегоричні композиції. В Німеччині виробляють різноманітні посудини для вина з алмазним гравіюванням та бокали типу рьомер з гербами, написами та бордюрами з плодів і квітів. Застосовуються й інші види декоративного скла, наприклад наліплені ручки, покриття з фігурками пташок. Скло-кракле отримують при зануренні гарячого скла у холодну воду і повторним нагріванні.

В ювелірному мистецтві, як і всюди, панує помпезний стиль, що спонукав прикрашати предмети багатофігурними композиціями. Загалом таким виробам не вистачає стриманості, почуття мір втрачено. Скриньки, посуд, обрамлення дзеркал та інші предмети побуту виконані з дорогоцінних металів дещо важкувати за формою та переобтяжені декором. Бароко боїться залишити не оздобленим бодай невелику ділянку і кожну форму перетворює

на прикрасу. Ювелірні прикраси також представляють собою цілі скульптурні композиції, поліхромні завдяки використанню різнокольорових каменів та емалей.

Французькі художні вироби з чорних і кольорових металів володіють високою якістю і художньо досконалі, тому мають першість в Європі. Виготовляються решітки для парків, сходів, балконів, прикрашені завитками, іноді щитами з гербом. В Німеччині основною продукцією є дверні молоточки та фігурні замкові личинки.

З бронзи виробляється фурнітура для меблів, люстри, світильники, медальєрне мистецтво користується великим успіхом. З'являються також люстри з латуні, які виробляються в Голландії і Фландрії. Олово широко використовують для відливки домашнього начиння.

Бароківі різьблені орнаменти з дерева мають важкуватість і масивність та підкреслену пишність. Меблі прикрашають крученими колонками, барельєфами, шафи часто прикрашені орнаментом на кшталт діамантового русту. Основними видами меблів були шафи з сильно виступаючим карнизом, кабінети, і крісла з точеними ніжками – всі меблі відрізнялися великою міцністю. В цей час посилилася різниця між меблями вищої аристократії та дрібних дворян і буржуа. В меблях палацового типа вже не відчувається впливу архітектури, вона прикрашається позолотою, інкрустується іншими матеріалами. Маркетрі часто витісняє рельєф, меблі прикрашаються бронзовими накладками у вигляді маски в центрі пальметки.

Новаторством у вироблені меблів бароко стає використання м'якої набивки для сидінь. Це витіснило подушки, які накладалися на сидіння раніше. Набивають не тільки сидіння, а й спинку, підлокітники. Вони покриваються дорогою тканиною: оксамитом, парчею, шпалерами. Окрім меблів інтер'єр прикрашали різьбленими дерев'яними панелями, різьбленими дверми.

Інші види меблів залишилися приблизно такими ж, як і в попередню добу, з тією різницею, що зникає скриня, яку витісняє комод з висувними ящиками. Шафи і ліжка мають великий розмір.

З 1660-х років поширюється новий тип меблів – канапе, довга лавка з м'якою спинкою, Канапе мало шість або вісім ніжок.

В добу бароко Італія втрачає першість в сфері художнього текстиля і вона переходить до Франції. Центром виробництва стає Ліон, де виготовляються різноманітні тканини, зокрема атлас, характерний дрібним рослинним візерунком, затканий золотими і срібними нитками. Для оббивки меблів виготовляють штоф та брокателі з чітким рисунком. Мотивом для таких тканин є квіти та букети. Великі квіти дуже прикрашають крісла. Продовжують виготовляти шпалери, килими з низьким ворсом. Сюжети килимів: симетрична в'язь з квітів і рослинних пагонів, герби, іноді створюються сюжетні композиції, як для шпалер.

Рококо. Для цього стилю характерна криволінійність контурів, які всюди домінують над прямими лініями.

Доба рококо відома розквітом керамічних виробів. Для народного мистецтва характерним залишається виробництво поливного гончарного посуду, тоді як фаянсові мануфактури країн Європи змагаються в спробах відкрити секрет виробництва фарфору. Стиль рококо остаточно стверджується в середині XVIII ст. Відтепер краї тарілок і блюд стають хвилясті, в декорі відтворюються персонажі в дусі творчості Ф. Буше. Популярні візерунки з птахів і квітів, що доповнюються мотивом рогу достатку. Найкращу керамічну продукцію у Франції виробляють в Руані. Іншим великим центром був Страсбург. Тут з'являється мотив так званих «страсбургських квітів», найкращі з яких троянди і півонії. В Голландії, в Дельфті, продовжують виготовляти вироби (посуд і кахлі) з монохромним декором. Поворотним моментом стало відкриття в Німеччині в 1709 р. Йоганом Бетгером секрету виробництва фарфору. Мануфактура з виробництва фарфору була відкрита в Мейсені. Перші вироби імітували

китайські зразки, в подальшому виробництво розширюється. Окрім посудин, столових, кавових і чайних сервізів і блюд виробляють фарфорові фігурки, засвоюють поліхромний розпис. Успіх мейсенського фарфору був величезним і сколихнув хвилю наслідувань, а пізніше – підробок.

На початку XVIII ст. у Франції виробляють поташне скло, кришталі, що імітує богемський. Масово виготовляються бутлі для вина з чорного скла, які спочатку мали форму цибулини, дали видовжуються, набуваючи циліндричну форму. Виготовляються також різноманітні фляги, глечики, масляні лампи, аптекарський посуд. Посудини для пиття дивним чином змінюються: в першу половину XVIII ст. вони тонкостінні і легкі, в другу половину століття – важкі і масивні. В цей час вже встановлені три розміри, але ще не визначені форми бокалів для різних сортів вин.

Особливою славою в цей час користується богемський кришталі, відомий своєю прозорістю. В Німеччині, батьківщині опалового скла, практикується його шліфування, огранка та гравіювання. Голландські майстри виконують блискуче алмазне гравіювання, застосовується новий прийом – пунктирне гравіювання.

З дорогоцінних металів в добу рококо виробляється посуд, статуетки, які своїми формами повторюють керамічні вироби. Прикраси аристократії бувають дорогоцінними каменями, однак поліхромність виходить з моди і строкаті за кольором вироби переробляються. Тепер ставка робиться на домінування одного кольору (зазвичай кольору певного дорогоцінного каменя) в прикрасі. В одній гамі замовляються цілі комплекти прикрас: намисто, сережки, брошка, браслет.

В добу рококо бронза грає важливу роль. Майстри того часу в змозі відливати великі предмети, як наприклад консолі у вигляді напівфігур античних богів для камінів Версальського палацу і водночас дрібну пластику: вази, оправы виробів з інших металів, накладки і фурнітуру для меблів, фігурні прикраси на двері. Бронзу часто використовували для виготовлення світильників: підсвічників, жирандолей, годинників зі

скульптурним декором і т.п. Паралельно виготовляються прекрасні вироби з кованого заліза: балконні огорожі, кронштейни для вивісок, камінні решітки.

В художній обробці дерева рококо виявилось найбільш продуктивним. Меблярі XVIII ст. розробили багато видів красивих меблів. Жодна епоха не давала такої кількості меблевих шедеврів.

В цей час двері багато прикрашають різьбленням на стулках та на імпостах. Основним мотивом є рокайль. Основним предметом інтер'єру є шафи з двома дверцятами та різьбленим фронтоном, шафки на одну стулку, буфети та їх варіанти (особливо – шафи-горки), «пузаті» комоди з ящиками. Меблі оздоблюються маркетрі, розписуються, ручки від ящиків виконані з золоченої бронзи. Дуже гарними є комоди покриті мармуровою дошкою. Найбільше розмаїття спостерігається серед меблів для сидіння. Виготовляються усі віди сидінь попереднього часу. Спинки стільців у верхній частині прикрашаються різьбленням, ніжки стільців і крісел мають вигнуту форму. Канапе мають багато варіантів, до них додаються підставки для ніг. Ліжка багато декорувалися різьбленням, існували два основні типи: ліжка «французьке», що мало одну спинку біля голови і ліжка «польське», з двома спинками, призначене для алькову. Балдахін відділяється від ліжка, зменшується в розмірах і кріпиться до стелі або стіни. Надзвичайно різноманітні столи, існує близько двадцяти видів, їх ніжки тонкі та вигнуті, поширені столи-консолі, столи для гри в карти, туалетні столики і т.п.

Найкращий текстиль в добу рококо виробляє Франція. Тут виготовляються ткані золотом і поліхромні шовки з квітковим візерунком чи симетрично розташованими букетиками. Близько 1750 р. композиція візерунку ста хвилеподібною, в до кінця століття – повністю криволінійною. В цей час розвивається виробництво мережива, розкішні зразки якого виробляють в Алансоні. В шпалерному мистецтві дедалі сильніше проявляється тенденція до зближення з живописом. Створюються шпалери, центр яких займає копія картини, а тло навколо сюжету заповнене різними орнаментальними мотивами, здебільшого квітами.

ЛЕКЦІЯ 9. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Класицизм відмовляється від естетичних принципів рококо і займає в багатьох питаннях протилежну позицію. Інтерес до античності реалізується як потяг до простоти, відмова від надмірної декоративності. Зразком для декоративного мистецтва при Наполеоні був Рим, звідси і властивий мистецтву дух холодної величі.

Фаянс як і раніше користується широкою популярністю. Мотивами для декору тепер є античні меандр, пальмети, сітчастий візерунок, а також сюжети на античну тематику. З античності запозичуються і форми: вази з двома ручками у вигляді урни та ін.

Для скла епохи класицизму характерний «богемський стиль», тобто поташний кришталі. Його піддають огранці, декорують гравіюванням. Діамантом обробляють кришталі для люстр. Венеційські майстри продовжують виготовляти посудини з білого опалового скла, що імітують фарфор, а також посудини з матеріалу, дуже схожого на агат та інші камені. Виробляються крапчасті поліхромні темно-сині посудини, розписані емаллями та золотом, а також дзеркала з обрамленням складеним зі шматочків скла.

Почуття міри і гармонії, що прийшло після надмірності рококо, логічно призвело ювелірів до класичного декору. В ювелірних прикрасах починається мода на діадеми, які так само як і сережки, браслети і намиста прикрашаються каменями на античну тематику та їх імітаціями.

Меблі в добу класицизму втілюють ті самі художні принципи, що й інші види декоративного мистецтва. З форм меблів зникає криволінійність, її замінюють прямі лінії. Крісла мають прямі ніжки, декоративні елементи розміщуються симетрично, в комодах зникає «пузатість». Основними елементами декору стають грецька пальметка, лавровий вінок, лебідь, сфінкс, крилата перемога та інші жіночі постаті. Новим предметом меблів стає запозичений з античності триножник, ліжко-ладдя. Столи часто круглі, з

ніжками прикрашеними крилатими химерами чи іншими античними чудовиськами або лише з однією ніжкою в центрі.

Текстиль приймає всі класичні декоративні мотиви античності як елементи для візерунку.

Наступним великим художнім стилем, який відбився в творах образотворчого мистецтва став стиль модерн. Модерн був поширеним в мистецтві лише в короткий період: з останньої декади XIX – до початку XX століття (до початку Першої світової війни). У Франції він відомий як – ар-нуво "нове мистецтво", в Німеччині – Югендштилль «молодий стиль», в Австрії – стиль Сіцессіон, в Італії – стиль Ліберті, в Іспанії – модернізмом, в США – Тіффані.

Помітний вплив на ар-нуво здійснило японське мистецтво. Основа стилю модерн – це символ і пластичність. Цьому стилю властиві вишуканість, витонченість, натхненність, мінливість, тому що джерелом « нової форми » стали природа і жінка. Найбільш помітною особливістю модерну стала відмова від прямих кутів і ліній на користь більш плавних, вигнутих ліній. Головна умова цього стилю – стилізація. Лінії – це найголовніше, вони пульсуючі, енергійні. Часто художники модерну брали за основу своїх малюнків орнаменти з рослинного світу, зображували фантастичних істот, а також використовували незвичні поєднання дорогих та екзотичних матеріалів. Дуже популярні в цей час всі водні рослини, язички полум'я, форми хвилі, раковини, драконів і павичів, лебединих ший і м'яких жінок – все що пластично. Символ модерну і, так би мовити, фірмовий знак – вишивка Германа Обріста "Удар бича".

Модерн прагнув стати єдиним синтетичним стилем, в якому всі елементи з оточення людини були виконані в одному ключі. Внаслідок цього в цей період зріс інтерес до прикладних мистецтв: дизайну інтер'єрів, кераміці, книжковій графіці. Від таких елементів оздоблення, як меблі, драпірування, декоративні лампи, годинник і барометри, до загальноприйнятого набору репродукцій модних художників у "текучих"

різьблених рамах – в усьому була стилістика модерн. Стилю була властива новизна і сміливість у використанні різноманітних матеріалів і несподіванка їх трактування. Експерименти зі склом, яке втрачає прозорість і крихкість, що здобуває видиму тягучість, в'язкість, пружність, пошуки виразних сполучень форми, ліній і кольору в порцеляні і кераміку, широка введення кованої міді, смальти, майоліки, емалі в декор люстр і годинників, меблів і камінів, посуду і жіночих прикрас. Основним засобом вираження в стилі модерн є орнамент, який не тільки прикрашає твір, але і формує його композиційну структуру.

За стилем модерн приходить Арт-деко, який поширений до середини XX ст. Цей еклектичний стиль розвинувся як синтез модернізму і неокласицизму. На стиль ар-деко також значно вплинули кубізм, конструктивізм і футуризм, а також захоплення екзотичними мотивами, передусім африканського мистецтва. Арт-деко визначається любов'ю до геометричних ліній, етнічних візерунків (також на геометричній основі), відсутність яскравих кольорів в оформленні і водночас введення яскравих акцентів у вигляді строкатих орнаментів. Стиль тяжів до розкоші за рахунок використання розкішних матеріалів: рідкісних порід деревини, слонової кістки, шкіри акули, зебри, крокодилячої шкіри, дорогоцінних металів, дорогих порід каменю, нових для декоративного мистецтва металів (алюміній, нержавіюча сталь). Постійно застосовували зигзагоподібні і ступінчасті форми, широкі й енергійні криві лінії (на відміну від м'яких текучих кривих модерну), мотивів шеврона і клавіш фортепіано. Деякі з цих декоративних мотивів стали повсюдними, наприклад, візерунок клавіш, який зустрічався в дизайні дамського взуття, батарей опалення, декорі столового посуду і т.п.

Друга половина XX ст. – час, коли декоративно-прикладне мистецтво згасає і починається дизайн.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акунова А.Ф., Крапивин В.А. Технология производства и декорирования художественных керамических изделий. Москва, 1984. 208 с.
2. Бирюкова Н.Ю. Западноевропейское прикладное искусство XVII-XVIII веков. Ленинград, 1972, 240 с.
3. Бутлер К. С. Мейсенская фарфоровая пластика XVIII века в собрании Эрмитажа. Ленинград, 1977. 158 с.
4. Власов В. Г. Основы теории и истории декоративно-прикладного искусства: Учебно-методическое пособие. СПб., 2012. 156 с.
5. Гильман Р. А. Художественная роспись тканей. Москва, 2005. 159 с.
6. Каминская Н. М. История костюма: Европейский костюм от античности до XX века. Москва, 1976. 128 с.
7. Коськов М. А. Предметный мир искусства. СПб. 2004. 334 с.
8. Кочетова С. М. Фарфор и бумага в искусстве Китая. Москва, 1956. 92 с.
9. Кунина Н. Античное стекло в собрании Эрмитажа. СПб., 1997. 360 с.
10. Ланцетти А. Г., Нестеренко М.Л. Изготовление художественного стекла. Москва, 1987. 278 с.
11. Миллер Д. Модерн. Москва, 2005. 240 с.
12. Моран де А. История декоративно прикладного искусства от древнейших времен до наших дней. Москва, 1982. 577 с.
13. Рагин В., Хиггинс М. Искусство витража. От истоков к современности. Москва, 2004. 288 с.
14. Маркова Г. Н. Немецкое художественное серебро 16-18вв. в собрании Государственной оружейной палаты. Москва, 1975. 117 с.
15. Расинэ О. Орнамент всех времен и стилей. Т. 1-2. Москва, 2007, 719с.
16. Сарабьянов Д. В. Модерн. История стиля. Москва, 2001. 343 с.
17. Ястребицкая А. Л. Западная Европа XI-XII веков: эпоха, быт, костюм. Москва, 1971. 176 с.